

Lezen en schrijven om te denken en kennis op te bouwen

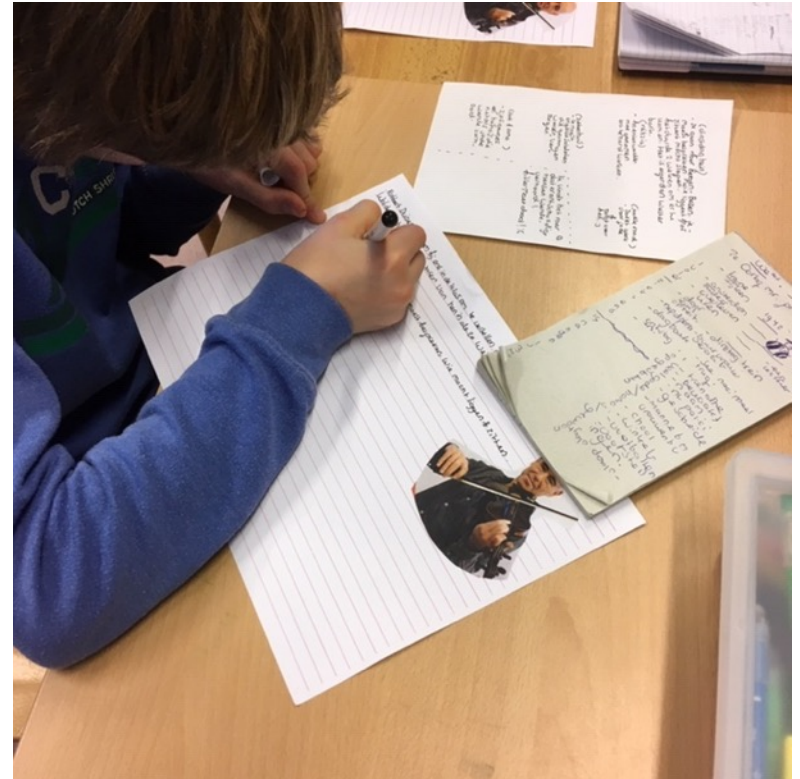
Suzanne van Norden
LOPON 14 oktober 2022

Programma

1. Simultaan werken aan zaakvakonderwijs en geletterdheid: plaatsbepaling
2. Strategieën voor de aanpak van geïntegreerd lezen en schrijven
3. Resultaten van werken met derdejaars pabostudenten
4. Vragenronde: samen nadenken over kwesties

Kinderen lezen niet om te leren lezen, maar om ergens achter te komen. Ze schrijven niet om te leren schrijven, maar om hun gedachten te ordenen.

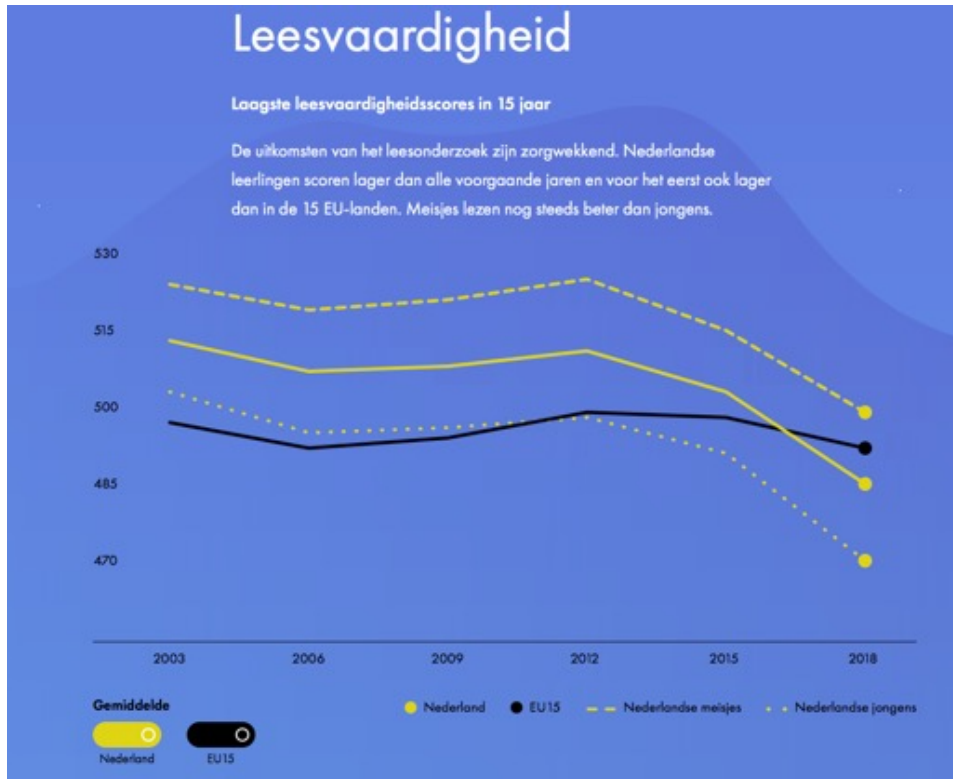
Of niet?

Zaakvakonderwijs en geletterdheid: plaatsbepaling

- Al lang veel bekend over samenhang en wederzijdse versterking
- Struikelblokken in vo en po: vakkenscheiding, tijdgebrek en onzekerheid bij leraren
- Misvatting: het idee dat (taal)vaardigheden los van inhoud geoefend kunnen worden
- Nieuwe kansen in ‘toekomstgericht’ onderwijs: nadruk op samenhang en functionaliteit van taal
- Sterke behoefte aan uitgewerkte voorbeelden van hoe je met een taalfocus kunt werken aan de zaakvakken

Actueel: het lees-/schrijfprobleem

ONDERZOEK BASISONDERWIJS

Schrijven onder de maat

DEN HAAG • Nog geen driekwart (73 procent) van de leerlingen verlaat het basisonderwijs met het schrijfvaardigheidsniveau (1F) dat normaal zou moeten zijn voor wie groep 8 achter de rug heeft. Van de kinderen in het speciaal basisonderwijs haalt maar een derde dit.

Dat meldt de onderwijsinspectie op basis van het deze maand verschenen rapport Peil.Schrijfvaardigheid. De prestaties van leerlingen zijn al ruim tien jaar stabiel en voldoen nog steeds niet aan de ambities die zijn gesteld door de commissie-Meijerink. Deze expertgroep bepaalde in 2009 wat leerlingen wanneer moeten kennen en kunnen. Hij hoopte dat 85 procent het fundamentele schrijfniveau zou gaan halen. De huidige percentages voor niveau 1F betekenen dat elk jaar enkele tienduizenden leerlingen het (speciaal) basisonderwijs verlaten zonder een stevig fundament voor schrijven, aldus de inspectie.

Wat zegt de wetenschap?

Effectief onderwijs in begrijpend lezen.

1. Werk aan het opbouwen van kennis
2. Bouw aan woordenschat
3. Zorg voor verschillende typen geïntegreerde teksten en besteed aandacht aan tekststructuur
4. Leer leerlingen (flexibele) strategische lezers te worden
5. Discussieer met leerlingen over teksten
6. Integreer lezen en schrijven
7. Zorg voor een motiverende leesomgeving
8. Monitor en toets leesbegrip in de klas
9. Differentieer

Effectief onderwijs in het schrijven van teksten

1. Meer tijd inruimen voor schrijven
2. Procesgericht schrijfonderwijs
3. Cultuur in de klas die schrijfplezier en het leren schrijven ondersteunt
4. Modellen / aanleren van strategieën bij schrijven
5. Tekststructuur-instructie
6. Feedback en peer-feedback op teksten in plaats van beoordeling ervan
7. Werken met versies en gebruik van computers
8. Betekenisvol schrijven binnen verschillende zaakvakken

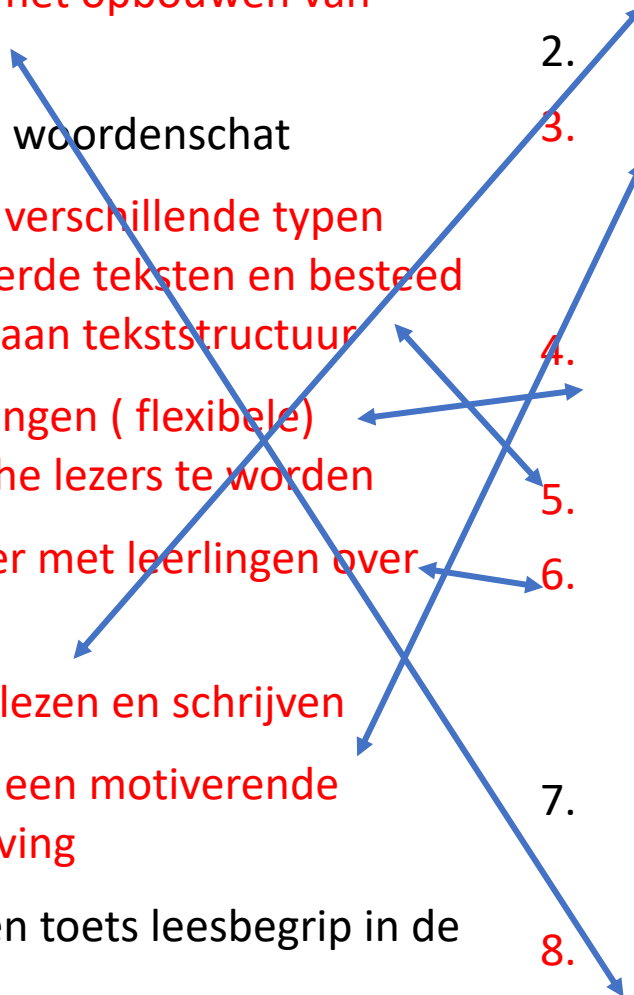
Wat zegt de wetenschap?

Effectief onderwijs in begrijpend lezen.

1. Werk aan het opbouwen van kennis
2. Bouw aan woordenschat
3. Zorg voor verschillende typen geïntegreerde teksten en besteed aandacht aan tekststructuur
4. Leer leerlingen (flexibele) strategische lezers te worden
5. Discussieer met leerlingen over teksten
6. Integreer lezen en schrijven
7. Zorg voor een motiverende leesomgeving
8. Monitor en toets leesbegrip in de klas
9. Differentieer

Effectief onderwijs in het schrijven van teksten

1. Meer tijd inruimen voor schrijven
2. Procesgericht schrijfonderwijs
3. Cultuur in de klas die schrijfplezier en het leren schrijven ondersteunt
4. Modellen / aanleren van strategieën bij schrijven
5. Tekststructuur-instructie
6. Feedback en peer-feedback op teksten in plaats van beoordeling ervan
7. Werken met versies en gebruik van computers
8. Betekenisvol schrijven binnen verschillende zaakvakken

Lezen en schrijven horen bij elkaar

OM IN TE LIJSTEN

- Lezen en schrijven putten uit dezelfde kennisbronnen.
- Leesinstructie kan de spelling en schrijfvaardigheid verbeteren.
- Leesonderwijs is geen vervanging voor schrijfonderwijs, dus blijf het allebei doen.
- Geïntegreerd lees-schrijfonderwijs bespaart je tijd én is effectiever.

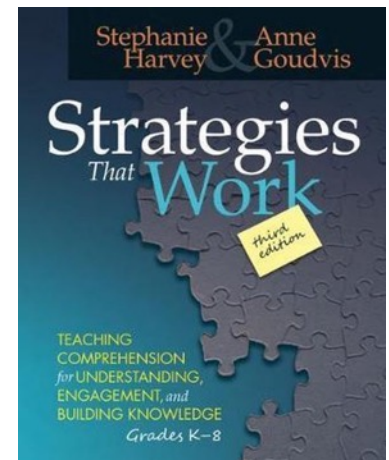
Bron: Bea Ros. (2021) *Leer ze lezen. Praktische inzichten uit onderzoek voor leraren basisonderwijs*.
Redactie: Amos van Gelderen, Kees de Glopper, Roel van Steensel en Monique Marreveld. Ontleend aan: <https://didactiefonline.nl/artikel/leer-ze-lezen>

Lezen: interactie met tekst

Monitoring comprehension is above all about engagement. When readers interact with the text, they are more apt to stay on top of meaning as they read. When readers are passive, not much happens and meaning eludes them. Passive may mean that readers are not interested in the text, find the text to be too difficult, or have insufficient background knowledge to understand. Whatever the reason, the result is that passive readers stray from an engaged read and lose track of meaning. Active reading is a dynamic process that puts the reader at the helm.

Bron:

Harvey, S. & Goudvis, A. (2017). *Strategies That Work. Teaching Comprehension for Understanding, Engagement, and Building Knowledge, Grades K-8*. Stenhouse Publishers.

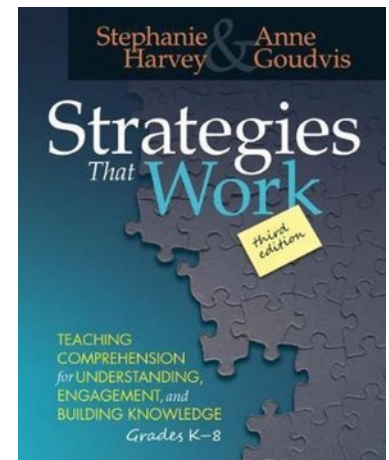

Lezen: interactie met tekst

Leesbegrip heeft alles te maken met betrokkenheid. Als lezers interacteren met de tekst, zijn ze meer in staat om greep te houden op de betekenis van de tekst terwijl ze lezen. Als lezers passief zijn gebeurt er niet veel en de betekenis ontgaat hen. Passief kan betekenen dat de lezers niet geïnteresseerd zijn in de tekst, de tekst te moeilijk vinden, of te weinig achtergrondkennis hebben om hem te begrijpen. Wat de reden ook is, het resultaat is dat lezers afdwalen van het actieve lezen en het spoor van de betekenis kwijtraken. Actief lezen is een dynamisch proces dat de lezer aan het roer zet.

Bron:

Harvey, S. & Goudvis, A. (2017). *Strategies That Work. Teaching Comprehension for Understanding, Engagement, and Building Knowledge, Grades K-8*. Stenhouse Publishers.

De functie van schrijven

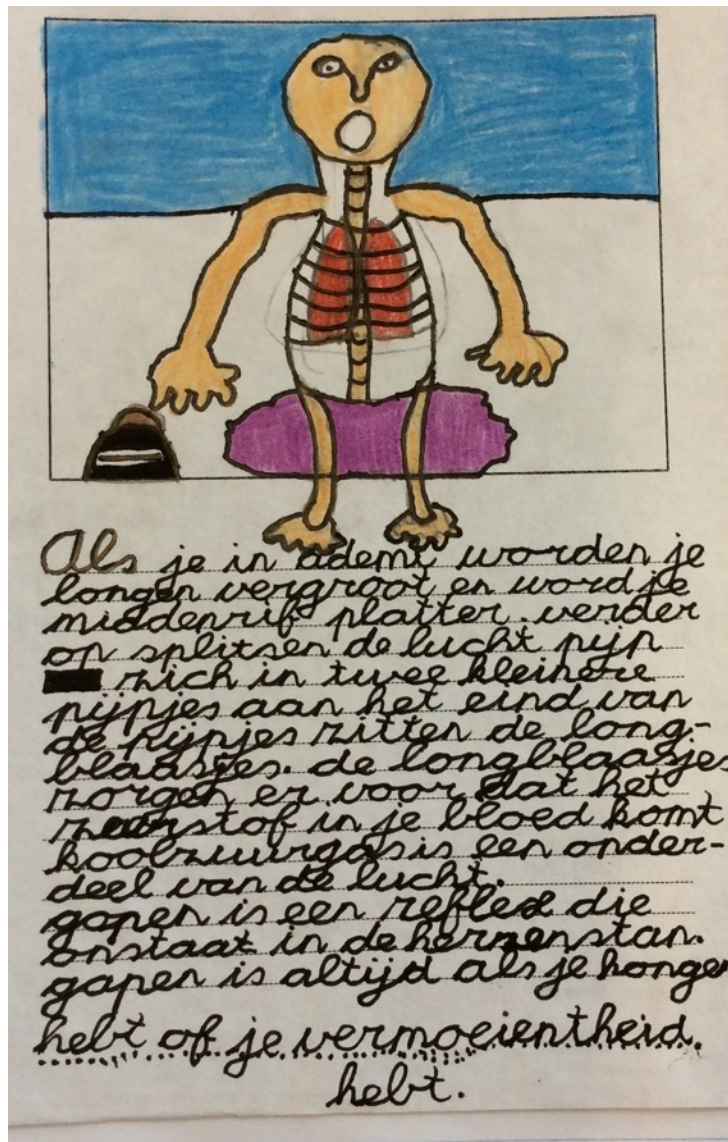
We begrijpen beter
wat we hebben
gezien, gelezen en
besproken door
erover te schrijven.

I write because
I don't know
what I think
until I read
what I say.

— Flannery O'Connor

De functie van schrijven

I write because
I don't know
what I think
until I read
what I say.

— Flannery O'Connor

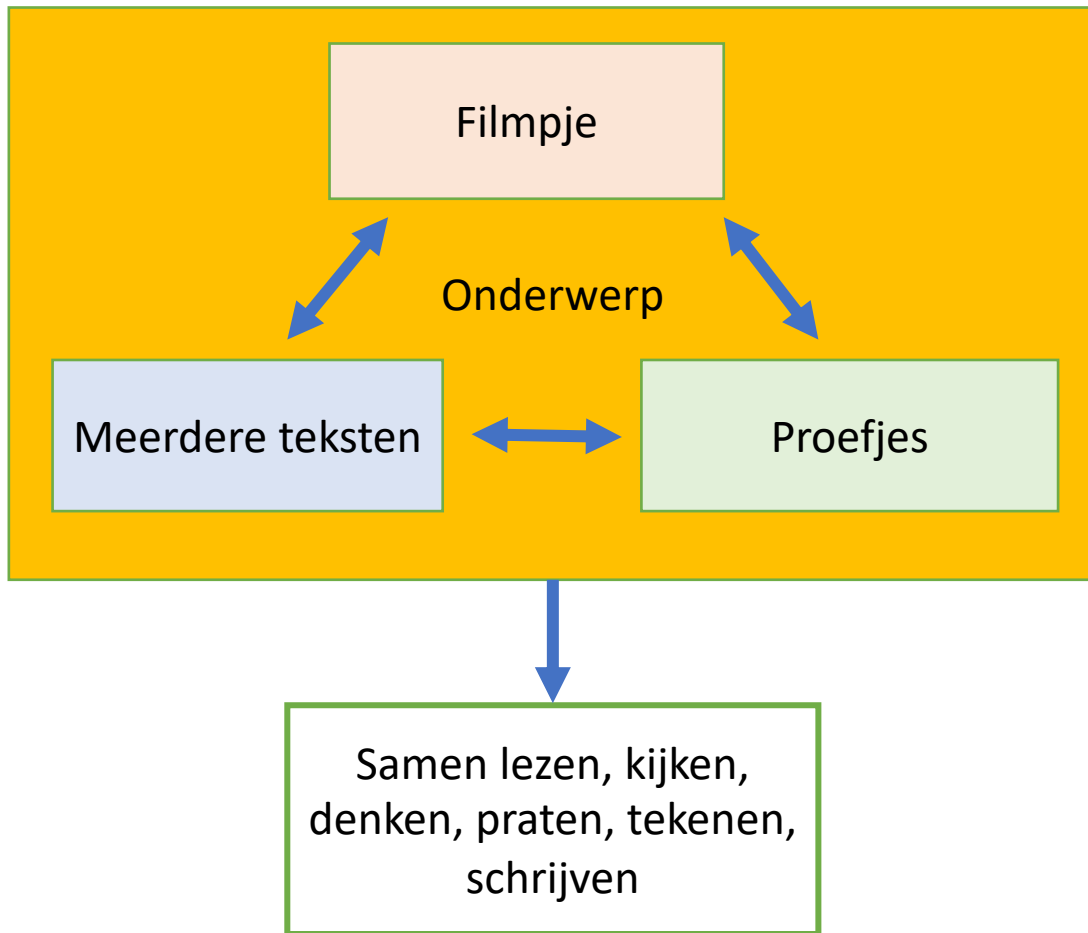
We zetten informatie om in kennis door erover te denken

Oftewel: we lezen teksten, kijken filmpjes en schrijven teksten zodat kinderen kennis kunnen verwerven en gebruiken

Basisontwerp voor leseenheid

thematisch werken in kleine units met een focus op taal

Actief lezen: tekstselectie

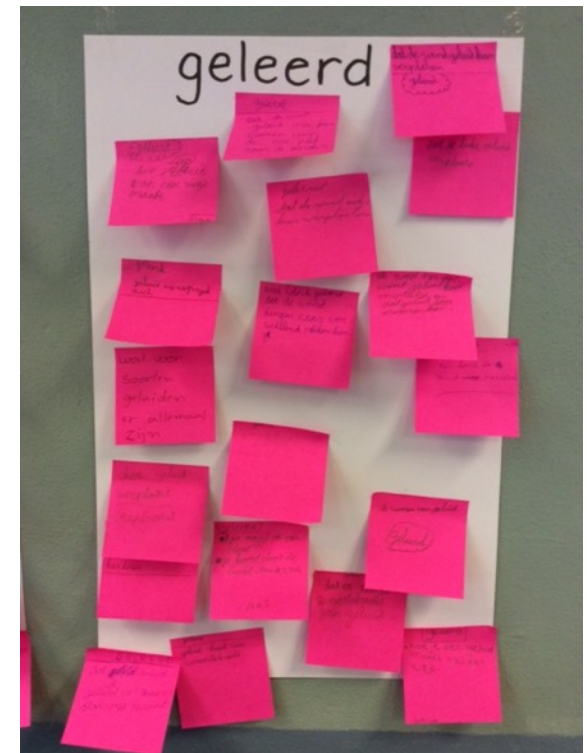
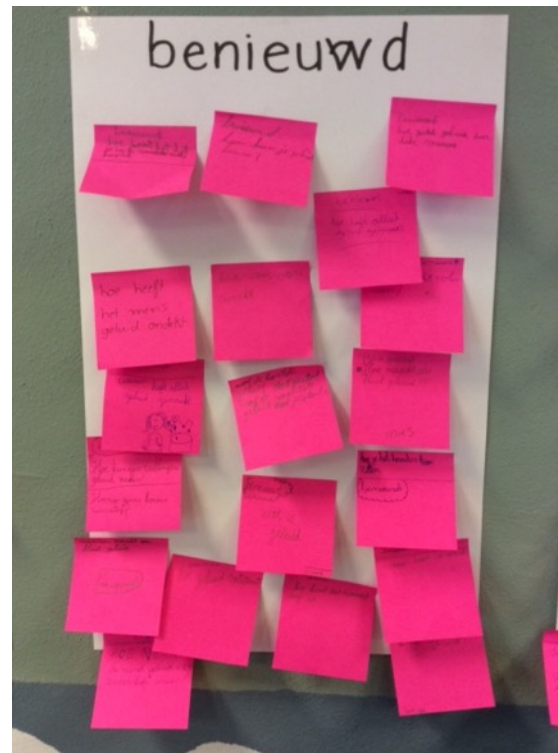
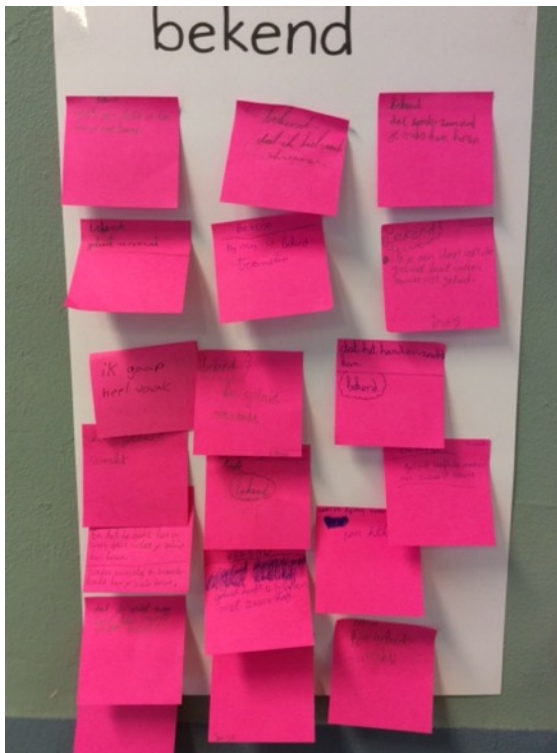
- Set teksten over hetzelfde onderwerp
- Rijke teksten: authentiek en aantrekkelijk voor de leeftijdsgroep
- Teksten op papier in combinatie met digitale teksten
- Een of meer teksten in hetzelfde genre als de schrijfoopdracht
- Aanvullend beeld- en/of filmmateriaal over het onderwerp

Actief lezen: interactie met teksten

- Betrokken zijn bij de inhoud
- Genoeg achtergrondkennis hebben van het onderwerp
- Leesbegrip monitoren: snap je het nog?
- Praten over inhoud en vorm van teksten
- Inhoud van teksten visualiseren
- Teksten met elkaar vergelijken
- Schrijven naar aanleiding van gelezen teksten

Voorbeeld

Leesbegrip monitoren

Stop > denk > praat > schrijf

Voorbeeld

Betekenis afleiden en visualiseren

Stop > kan je het al tekenen? > praat over je tekening

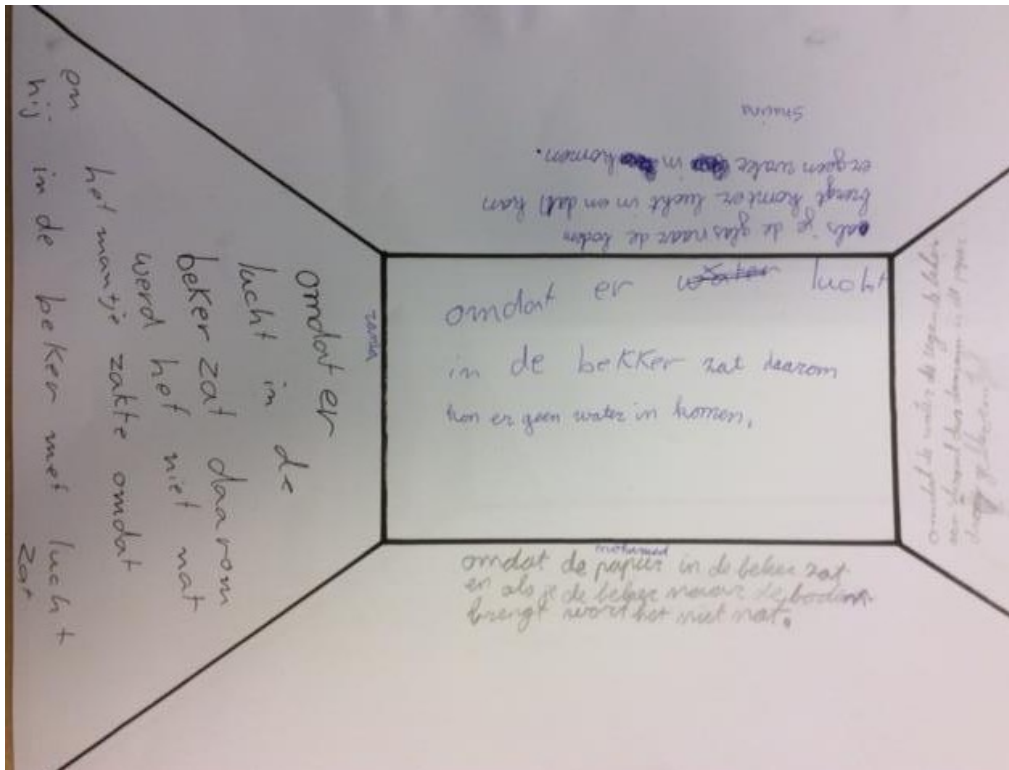
Strategieën voor schrijfbegeleiding

- ✓ Goede voorbereiding van het schrijfontwerp
- ✓ Eerst praten/vertellen, dan schrijven
- ✓ Stapsgewijze opbouw naar schrijven toe
- ✓ **Heldere schrijfoopdracht met duidelijke succescriteria**
- ✓ Genre onderzoeken en demonstreren (modelen)
- ✓ Teksten met elkaar delen en bespreken
- ✓ Werken met versies

Actief schrijven: Voorbeeld

Eerst praten/vertellen, dan schrijven

Actief schrijven: voorbeeld

Teksten met elkaar delen en bespreken

Beeldhouwer

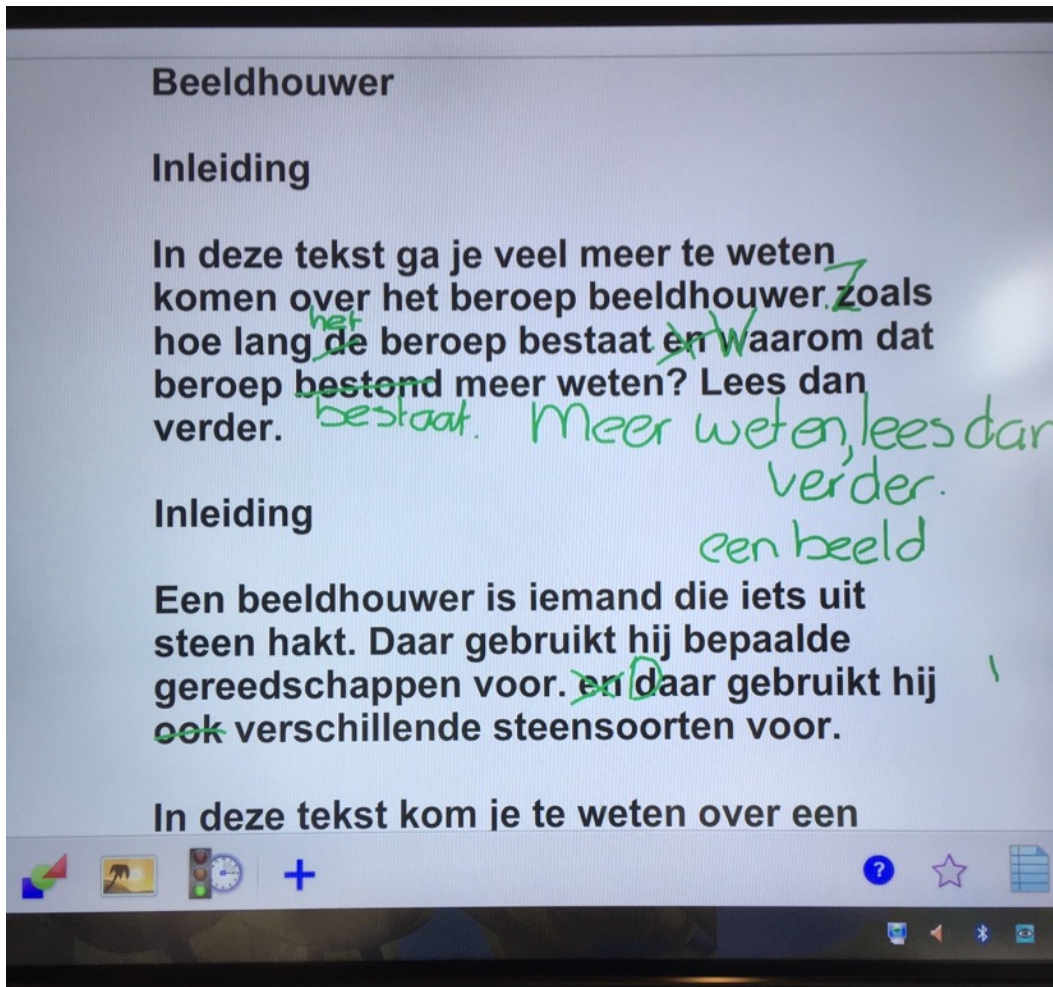
Inleiding

In deze tekst ga je veel meer te weten komen over het beroep beeldhouwer. Zoals hoe lang de beroep bestaat en waarom dat beroep bestond meer weten? Lees dan verder.

Inleiding

Een beeldhouwer is iemand die iets uit steen hakt. Daar gebruikt hij bepaalde gereedschappen voor. en daar gebruikt hij ook verschillende steensoorten voor.

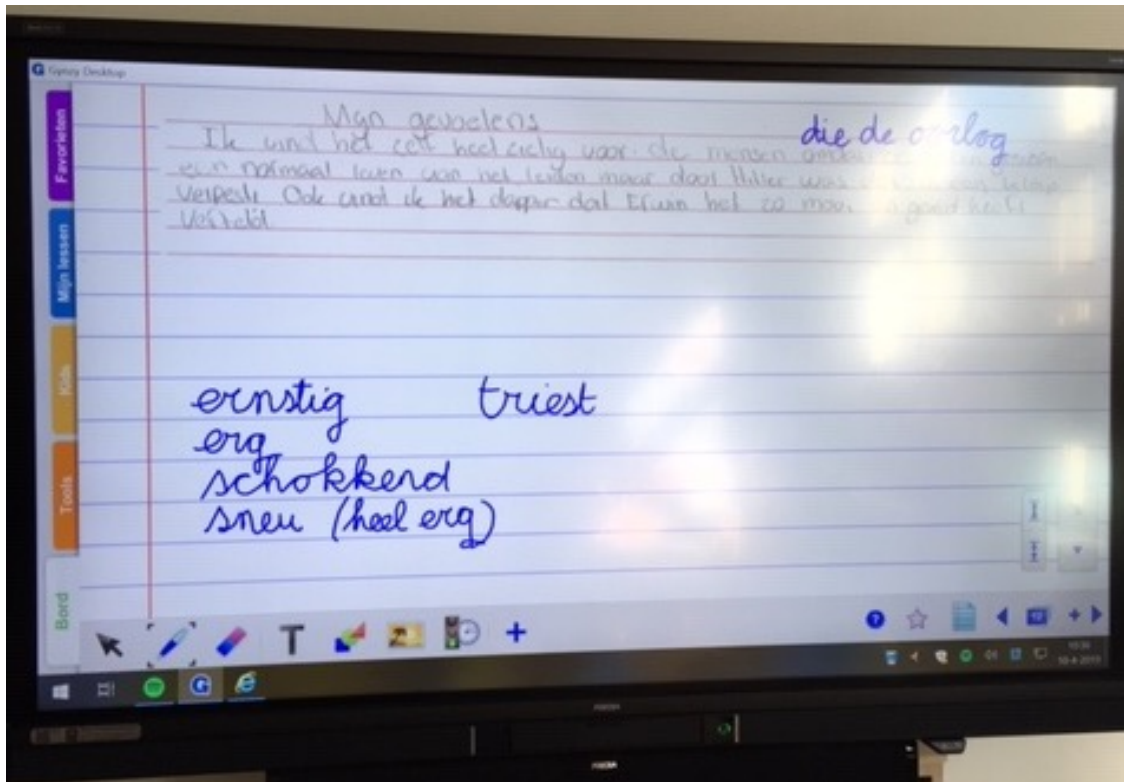
In deze tekst kom je te weten over een

Kijken naar mogelijkheden voor de inleiding en deze open bespreken

Actief schrijven: voorbeeld

Teksten met elkaar delen en bespreken

Samen hardop denken
over passende woorden
die jouw persoonlijke
reactie weergeven

Actief schrijven: voorbeeld

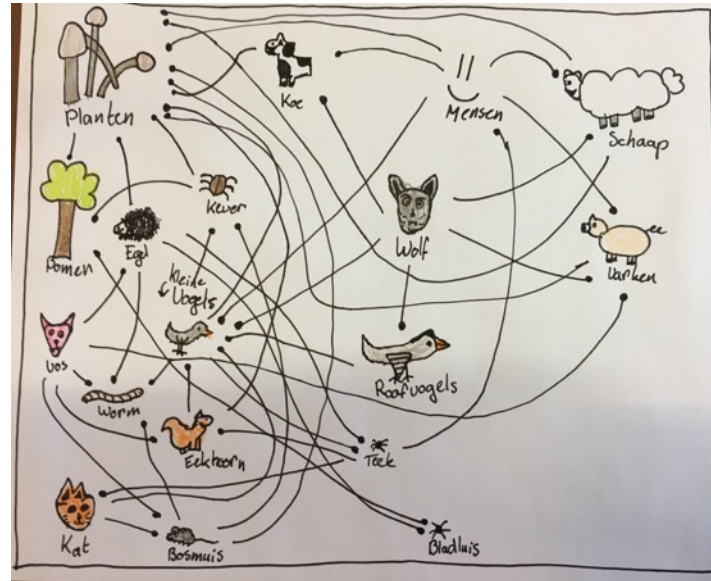
Teksten met elkaar delen en bespreken

Wat is fotosynthese?

Als een **plant** wil groeien, heeft hij drie nodig: **water**, **zonlicht** en **koolstofdioxide**. Dat is een ander woord voor **CO2**. Als het **regent** en het **water** in de grond komt, zuigt de **plant** met zijn **wortels** het **water** uit de grond. Als de **zon** weer gaat schijnen vangen de **bladeren** het **zonlicht** op. Het laatste ingrediënt is **koolstofdioxide**. De bladeren hebben ook **huidmondjes**. Daarmee vangen ze het **koolstofdioxide** op. In de **bladgroenkorrels** zetten ze alle onderdelen om in **glucose**. Dat is gewoon **suiker**. Ze zetten ook zuurstof om. Dat stoten ze uit en dat ademen wij in. Dat is dus **fotosynthese**.

Roef & Lena

cosmo

je moet je ~~romen~~ heel lang
 maken en je benen
 ook

doe je ~~ix~~ kin op je borst
 en brug diep

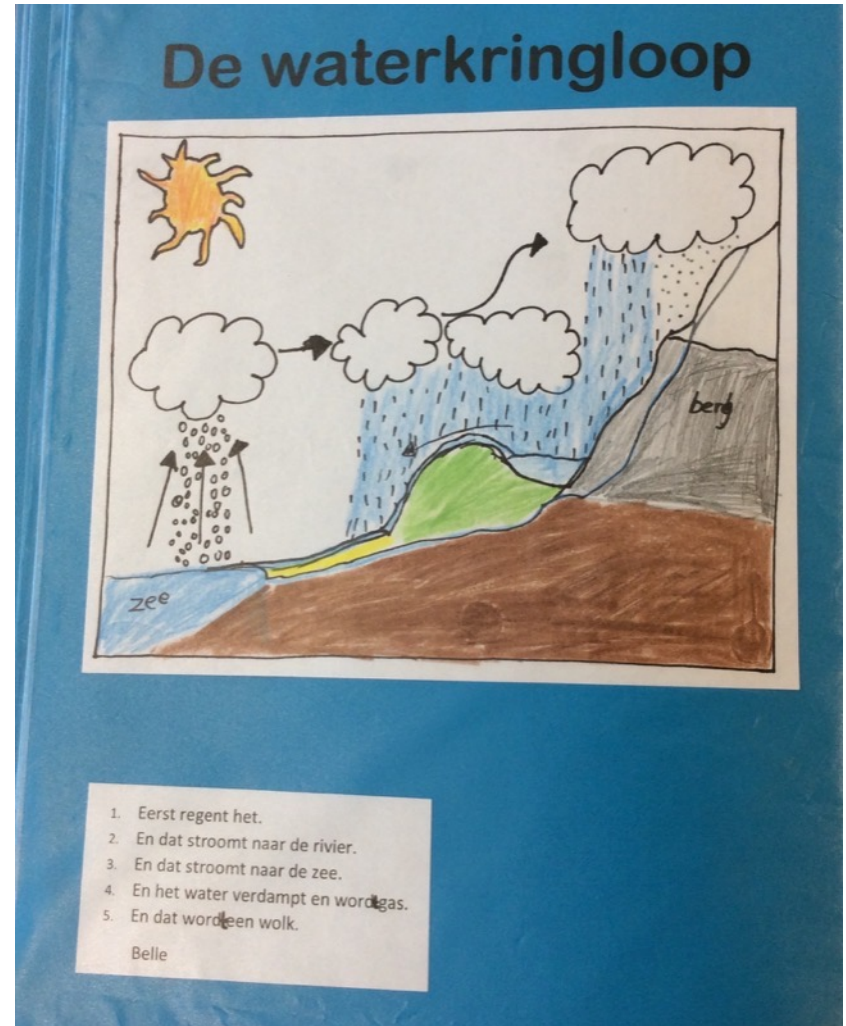
het is bijna het zelfde
 als drinken

Functie en effect van tekeningen en plaatjes bespreken

Actief schrijven: de schrijfoopdracht

Aandachtspunten voor schrijfoopdrachten:

- Opdracht voor korte tekst
- Duidelijk schrijfdoel (genre), passend bij het onderwerp
- Inhoud voldoende bekend, vanuit leesteksten en gesprekken
- Enkele duidelijke succescriteria met voorbeelden
- Proces-instructie: hoe moet je het schrijven aanpakken, individueel of in tweetallen, wat eerst, etc.

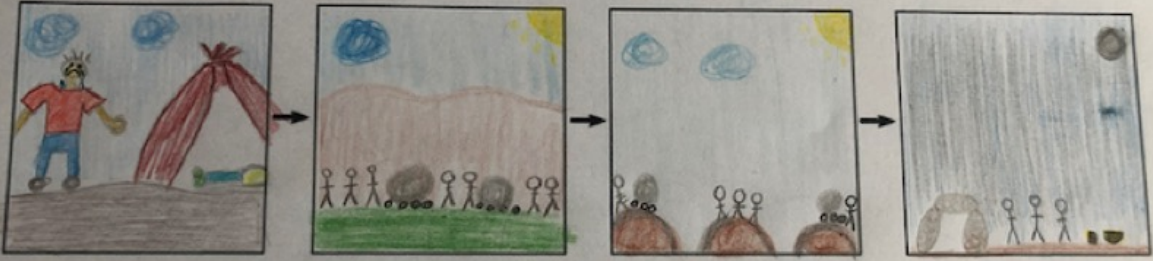

Voorbeelden van schrijfoopdrachten

- *Korte uitleg* (genre beschrijving of verklaring): 1 alinea
- *Eén deelonderwerpje* (genre beschrijving)
- *Stukje vertelling*, bv alleen het begin, of een moment uit een vertelde gebeurtenis (genre vertelling/verhaal)
- *Kort verslag van een proces* (genre verslag, historisch, aardrijkskundig of natuurkundig)
- *Instructietekst* met illustratie (genre procedure)
- *Betoogje* waarin standpunt met twee argumenten en onderbouwing (genre betoog)
- *Vergelijking van twee gezichtspunten uit de teksten* (genre beschouwing)

Didactiek

- Eerst hardop denkend onderdeel voordoen
- Structuuraanwijzingen indien nodig
- Eventueel een voorbeeldtekst uitpluizen
- Daarna schrijven, eventueel in tweetallen
- Daarna stukje bespreken op criteria

ALS er iemand dood
gaat word er een
hunebed gemaakt
Door de familie
en andere mensen
uit de stam

Eerste maan
ze stenen zoeken
die doen ze met
boomstammen en
mee heel veel
Mensen want het
is heel zwaar

De stenen
worden in het
oog getrokken en
voor het dak
gebruiken ze
ook een steen
dan halen ze
het zand weg

De persoon die
in het hunebed
groot krijgt
maakt spijlen
Mee voor na
de dood.

Met studenten: zelf ervaren

Tekst 1

Hoe komt het dat de Sahara zo groot is?

Tekst 2

De Kalahari woestijn

Tekst 3 en 4

Worden woestijnen groter of kleiner?

Opdrachten

Werk in een drietal. Verdeel de teksten.

Voor het lezen

Stap 1

Voorafgaand aan het lezen

Bespreek met jullie drieën twee vragen:

- Waardoor ontstaan woestijnen?
- Kunnen woestijnen ook weer verdwijnen of kleiner worden, en zo ja waardoor?

Kijk of je samen een aantal veronderstellingen (hypothesen) kunt bedenken en schrijf die in het vak hieronder.

Tijdens het lezen

Stap 3

Lees ieder één van de teksten goed door.

Schrijf bij je tekst op plakbriefjes drie feiten die je nog niet wist, en drie vragen of gedachten die in je hoofd opkomen tijdens het lezen. Plak ze hieronder en bespreek welke van deze aantekeningen iets met elkaar te maken hebben. Geef dat aan door pijlen.

Na het lezen

Wat zijn oorzaken en gevolgen van verwoestiging?
Vul samen onderstaande tabel in op basis van wat jullie hebben gelezen in de teksten:

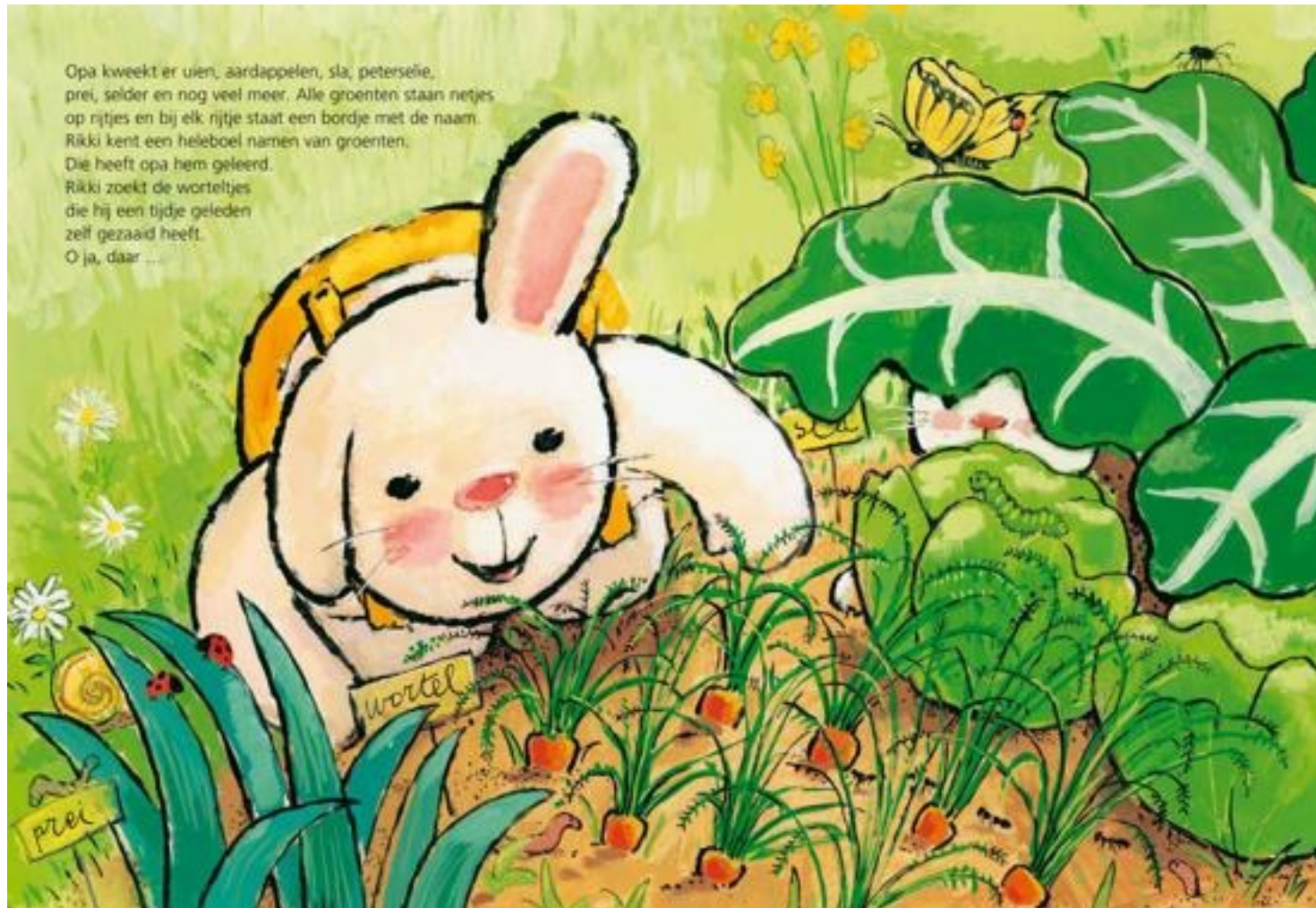
Oorzaken	Gevolgen

Stapsgewijs opbouwen: schrijven

- Klassikaal: oorzaken voor groter of kleiner worden van woestijnen noteren op het bord en bespreken
- Opdracht: schrijf een korte tekst waarin je uitlegt hoe woestijnen ontstaan en groter worden. (genre: verklaring)
- Instructie: hoe schrijf je de eerste zin? We bedenken samen mogelijkheden.
- Bespreken: wat komt na die eerste zin?
- Structuurinstructie: inleiding > oorzaak 1 > oorzaak 2
- In tweetallen: tekst schrijven, steeds eerst hardop formuleren, dan pas schrijven
- Tekst bespreken, eerst klassikaal dan in viertallen

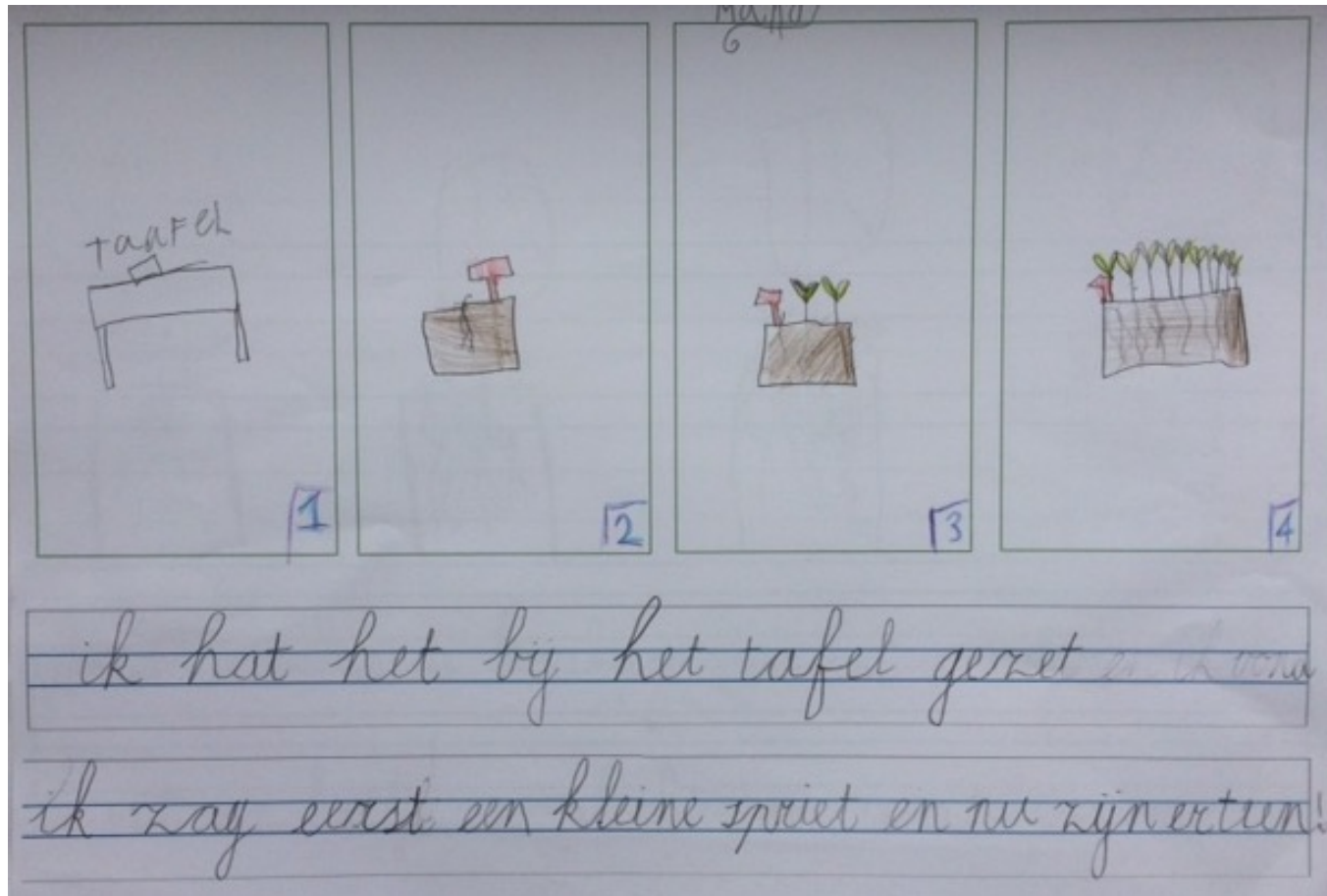
Voorbeeld studentwerk

Voorlezen over moestuinen

Voorbeeld studentwerk

Verslag schrijven over groeiproces

Voorbeeld studentwerk

Lezen over D-day

Operatie Overlord

Al sinds de strijd bij Stalingrad verslaan de Russen de Duitsers in Oost-Europa. De legers van Hitler worden teruggedreven naar Duitsland, maar de Russen hebben het zwaar. Daarom heeft Stalin de Amerikaanse president Roosevelt en de Engelse premier Churchill gevraagd of zij de vijand vanuit het westen kunnen aanvallen. Op die manier moeten de Duitsers aan twee fronten vechten en dus hun leger opsplitsen.

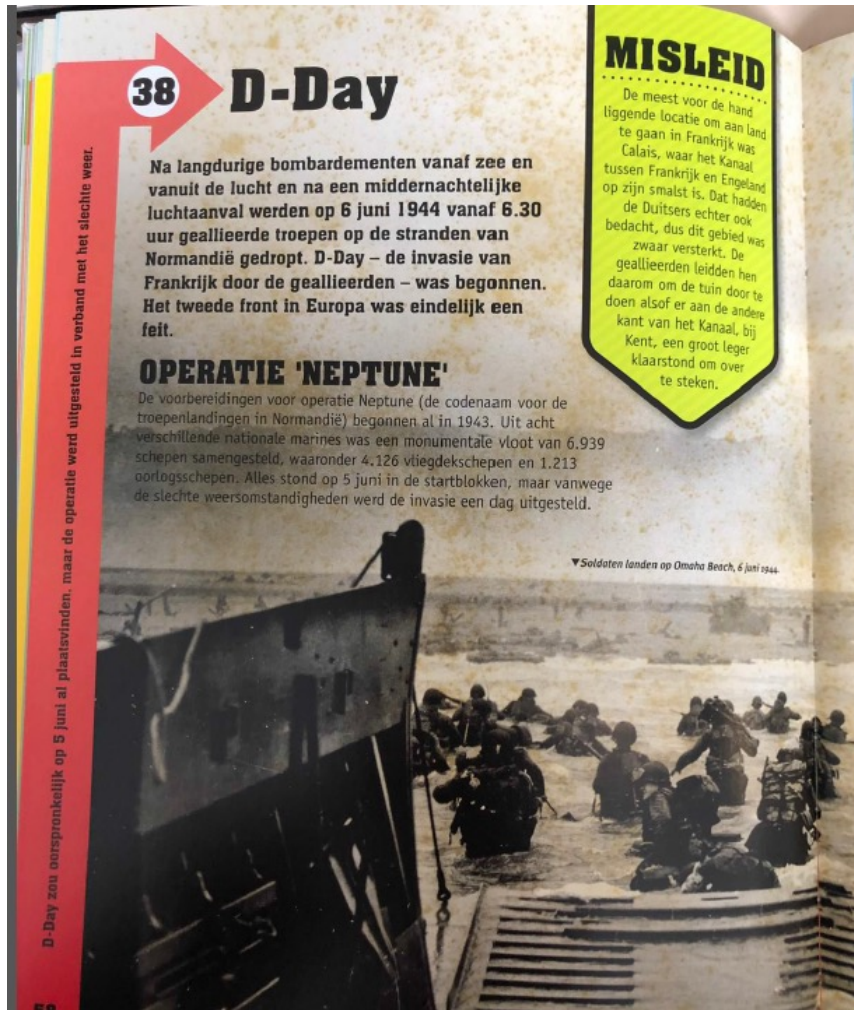

Modellen voordoen:

Al sinds de strijd bij Stalingrad verslaan de Russen de Duitsers in Oost-Europa. (Een strijd is een soort ruzie, en er is dus soort ruzie tussen de Russen en de Duitsers, interessant. Ik lees verder). De legers van Hitler worden teruggedreven naar Duitsland, maar de Russen hebben het zwaar. (Teruggedreven, hmm wat betekent dat? Een stukje van het woord ken ik al, namelijk: terug, want dat betekent dat het niet verder gaat, dus het zal wel iets te maken hebben met dat de legers niet verder konden gaan.) Daarom heeft Stalin de Amerikaanse president Roosevelt en de Engelse premier Churchill gevraagd of de vijand vanuit het westen kunnen aanvallen. Op die manier moeten de Duitsers aan twee fronten vechten en dus hun leger opsplitsen. (Aan twee fronten vechten, ik ken het woord fronten niet, maar als ik verder lees denk ik dat het iets te maken heeft met aan twee verschillende kanten vechten.)

Voorbeeld studentwerk

Schrijven over D-day

De leerlingen krijgen de opdracht om een tekening te maken van een gebeurtenis op D-day met een onderschrift. Dit is een spannend moment uit een van de teksten. Daarbij weten de leerlingen door de (voor)gelezen verhalende tekst, hoe zij dit goed kunnen weergeven.

Doelen uit lesontwerpen van studenten

- Aan het eind van de les hebben de leerlingen geleerd wat er nodig is om te kunnen leven in de ruimte.
- Doel van de les: De kinderen leren kritisch te luisteren en daarna te tekenen wat ze voor zich zien. De kinderen leren dat de bomen er elk seizoen anders uitzien.
- Aan het eind van de les:
 - Kunnen de leerlingen uitleggen wat polytheïsme betekent;
 - Hebben de kinderen geoefend met het monitoren van hun leesgedrag
 - Hebben de kinderen kennisgemaakt met de Griekse Mythologie.

> *Natuurlijke combinatie van inhouds – en taaldoelen*

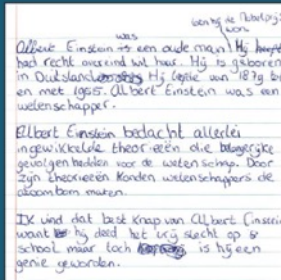
Resultaten van werken met derdejaars pabostudenten

- Naar aanleiding van mijn ervaringen denk ik over begrijpend leesonderwijs positiever dan eerst. Ik ben er nu achter dat mijn leerlingen sneller plezier ervaren tijdens het lezen wanneer er specifieke opdrachten aan gekoppeld zitten.
- Mij blijft bij dat de leerlingen met veel enthousiasme over een mooi onderwerp hebben gelezen, gepraat en geschreven. Tijdens deze lessen heb ik geleerd dat het heel belangrijk is om te blijven praten, om kritische vragen aan de leerlingen te stellen, om verhalen met elkaar te bespreken en om leerlingen goed te begeleiden tijdens het schrijven van de teksten.
- Naar aanleiding van mijn ervaringen denk ik over begrijpend leesonderwijs dat het belangrijk is om eerst veel met leerlingen samen te doen. Doordat de leerlingen een woordspin bij de teksten moesten maken gingen we beter nadenken over de teksten.

Vragen ter bespreking

1. Welke verschillen zie je met andere, gangbare vormen van lees- en schrijfonderwijs, en met andere vormen van lezen en schrijven bij zaakvakonderwijs?
2. Wat denk je over de onderlinge relatie tussen taal- en vakdoelen binnen deze aanpak?
3. Welke cruciale kennis en vaardigheden hebben leraren nodig die met deze aanpak willen werken?
4. Hoe weten we wat deze geïntegreerde aanpak eigenlijk oplevert?

Suzanne van Norden

Iedereen kan leren schrijven

Schrijfplezier en schrijfvaardigheid in het basisonderwijs

uitgeverij
coutinho

Wat een goede tekst!

Gids voor schrijven in tien genres voor het basisonderwijs

Petra de Lint
Suzanne van Norden

Boom

Praktische schrijfdidactiek op de basisschool:

<https://www.coutinho.nl/nl/iedereen-kan-leren-schrijven-9789046906101>

Nieuwe gids over werken met genres, zie:

www.boomtestonderwijs.nl/acties/nieuw-boek

Dank!

Blog over schrijfonderwijs:

<https://iedereenkanlerenschrijven.nl>

Contact: ikls@xs4all.nl